

4.

ACC. N:R M. 16084:1-9.

Landskap: Småland Upptecknare: Ernst Sandgren, Ålem
 Härad: Stranda Berättare: Oskar Nyman, "
 Socken: Ålem Berättarens yrke: f. d. industriarb.
 Uppteckningsår: 1964 Född år 1890 i Ålem

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Ungdomens sammankomster och nöjesliv. s. 1-9.

LUF 123

Skriv endast på denna sida.

Landskap: Småland Berättare: Oskar Nyman
 Härad: Stranda Berättarens yrke: f.d. industriarb.
 Socken: Ålem Berättarens adress: S. Bäckebo Ålem
 Uppteckningsår: 1964 Född år 1890 i Ålem

Upptecknare: Kh. Ernst Sandgren

Tiden : Närmast före första världskriget: Alltså omkring ~~1890~~
 1910

17/3-64
 Man räknades som barn till dess man blev konfirmerad. Att man lämnat barnåren och tillhörde en annan åldersgrupp markerades av flickorna genom att de fick längre kjolar och av dem som hade råd även försedda med ett ur med ~~kedja~~ kedja. För pojkarnas del blev det lågbyxor, krage och slips eller fluga och hos många även en snusdosa. Flickorna brukades dessutom sätta upp håret, vanligen i en s.k. margaretakrans. Konfirmationen var en naturlig övergång från barndom till ungdom. Det var ingen bestämd ålder för man eller kvinna att upphöra med deltagandet i ungdomens nöjesliv, utan det berodde på omständigheterna. Många gifta fortsatte också att vara samman och roa sig tillsammans med ogifta kamrater.

Sammanhållningen mellan traktens ungdom var i allmänhet god och byns ungdomar roade sig gemensamt. Sådana termer som leklag och ungdomslag äro här okända. Här på landet förekom inte några sociala grupper på annat sätt än att hemmansägaresöner och dito döttrar ansågo sig en smula bättre och välsituerade än andra. Eftersom någon särskild gruppering inte förekom, så blev det ej heller någon dömande myndighet över felande ungdomar, annat än skällar och allmän förtrytelse över

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

vissa föreeelser. Det förekom aldrig att någon vägrades vara med eller utslöts ur kamratkretsen. Eftersom här vara rena landsbygden med betydande avstånd mellan byarna och tre och en halv mil till staden, kunde givetvis inga stridigheter mellan olika byalag förekomma. Öknamn och benämningar förekom ganska allmänt.

Föreningar: En av de äldsta föreningarna på orten torde vara ~~Fackföreningen~~ Fackföreningen. Dess initiativtagare var G. Hultén, Timmernabben. Den 26 juni 1901 samlades några arbetare vid Broholm och bildade en fackförening, vars förste ordförande var snickaren K. A. Svensson. Den fick namnet Ålems fackförening nr 81. 1914 bildades inom socknen en socialdemokratisk ungdomsklubb.

En predikant från Ev. Fosterlandsstiftelsen predikade vid upprepade tillfällen i Ålem. På hans initiativ bildades den 20 jan. 1904 i Skytteanska skolan i Ålem föreningen De Ungas förbund. En del medlemmar och andra bildade sedan 1936 Evangeliska Fosterlandsstiftelsens Missionsförening i Ålem. Inom Ålem verkar vidare tre föreningar ~~tillhörande~~ eller församlingar tillhörande Svenska Missionsförbundet, nämligen Församlingen i Blomstermåla, bildad 1908, församlingen i Broholm bildad 1903 samt församlingen i Timmernabben, bildad 1919.

Nytkerhetsföreningar fanns i Ålem redan på 1880-talet, då logen Tillinge kom till. 1895 bildades logen Gustaf 11 Adolf i Njutemåla, vars ledande kraft var smeden Karl Hammarquist. 1899 bildades logen Templet 1094 i Ålem och i mars 1901 logen 973 Borgen i Blomstermåla.

3 I Tålebo bildades i april 1906 Templet 1741 Trohet och i Sandbäckshult år 1914 en loge av I O G T. med namnet Friska Viljor. Slutligen bildades 1920 i ^{Blomster-}~~Blomster-~~termåla logen 4654 Fridhem av IOGT samt i Tålebo 1926 Logen 4831 Kämpen av Iogt.

M. 16084:3.

ACC. N:R M.
Socknens första idrottsförening bildades

i Ålem 1908. Initiativtagare voro stud. Tore Werner, Fiskhandl. Willy Krüger och fabrikör H. Hammar, samtliga i Timmernabben. 1912x 1912 sammanslogs Timmernabbens idrottsförening med en i Ålem bildad sådan och kallades sedan Ålems Idrottsförening. På initiativ av komminister Hjalmar Lundgren bildades omkring 1915 En kyrklig ungdomsförening. Sv. M. s sionsförbundet hade också vid samma tid en ungdomsförening. Några särskilda klubbar såsom Schack-sy- och dansklubbar äro inte kända från den tiden. Av andra rel. föreningar märkes Immanuelsföreningen stiftat 1889 samt ~~Israel-~~^{Israel-}föreningen ungefär samtidig. Tillslutningen till dessa föreningar ock kretsar var till att börja med synnerligen god särskilt bl. ungdomen, men föreningsverksamheten har efter hand tappat av. Den kyrkl. ungdomskretsen exempelvis har helt upphört.

Tillföreningarna hör också Ålems Skytteförening. Den bildades den 29 mars 1900 på initiativ av prosten Theodor Ringberg, som helt plötsligt läste upp ett upprop om bildandet av en sådan från predikstolen i Ålems kyrka. Ordförande i föreningen blev Handl. Oskar Nilsson och hedersordf. prosten Ringberg. Föreningen fick redan första året 88 medlemmar. Den lever än och är i verksamhet.

Ungdomens nöjesliv. Så gott sig göra lät övervakade den äldre generationen ungdomens nöjesliv. Och man var mån om att de skulle gå till kyrkan och även åhöra den i hemmet på söndagseftermiddagen läsa predikan. Men mycken tid till nöjen hade man inte på den tiden. Man arbetade ju så länge solen

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ACC. N:R M. 16084:4.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

var uppe och det var ljust och sedan vidtog, åtminstone för kvinnornas del, innearbete. Men lördags- och söndagseftermiddagen var ju ledig. Nöjerna var tämligen oskyldiga. De vanliga sommarlekarna voro "slå trill", "sista paret ut" "slå den tredje", "spela boll", "banka pengar", "Klyva gärdsl", "hoppa hjort" "resa ^{mat} ~~mat~~" m. fl. Äv innelekar märkes: G₈mma ringen, S_E udden sitter och sover ~~packa~~ Packa kappsäck, Hälften ute och hälften inne med fl.

Den vuxnare ungdomens nöjen utgjordes i stor ~~utsträckning~~ utsträckning av dans. Den kunde försiggå vid skytteföreningens årliga fester till musik av hornorkester, där varje dans kostade 5öre eller vid fackföreningens fester i folkets hus. För övrigt dansades det sommartiden i vägkrökar vägsäl och på logar. Där vägen i Ödebo går mot Rävemåla var en vanlig dansplats, likaså Njutemålavägen söder om Pataholm på en plats kallad Lannebacke. Ålems ungdom brukade stundom söka sig till vägsället vid Stora Fagerhult i Ryssby socken. I Blomstermåla var det vid Kryssset, där vägen går mot Århult som ungdomen samlades till dans. Vulvas backe i Århult var också en livligt besökt dansplats. Blev det kallt eller dåligt väder sökte man sig in i någon stuga. Vid sekelskiftet tillkom den första dansbanan anlagd av några arbetare vid Broholm. I Nybo by fanns också en dansbana, som var livligt uppskattad. I timmernabben dansades kring majstången, och där fanns sedan gammalt en dansbana, likaså i Blomstermåla. För inomhusdans var Folkets hus i Blomstermåla den första lokalen.

Den mera sedesamma ungdomen hade sitt nöje i att gå på olika sammankomster mestadels av religiös art. Sålunda var barnhemmets årliga

auktion på vårsidan mycket välbesökt. Där såldes allting och serverades kaffe. Tyckte någon yngling om en flicka, skulle han då bjuda henne på kaffe. "Predikoaftnar" voro också väl besökta. De hölls i hemmen och förättades av s. k. kolportörer, vilka voro verkliga svavelpredikanter och stränga lagpredikare. Många äldre var mycket fromma och det hände sig, att de gick flera mil såsom till Vissefjärda eller Söderåkra för att höra den eller den berömda förkunnaren.

På tal om danser så brukades vanligen dragspelet det s. k. piglocket som instrument, även fiolen. Här i Ålem fanns flera skickliga dragspelare. De danser, som vanligen ävades var polka, vals och schottis, men mest vals. Man känner också till mazurka. Denna dansform torde ha hitkommit genom sjömän. Här var ju en kustsocken med livlig seglation.

En omtyckt samlingplats var också ortens marknader. Ungdomen och även äldre besökte regelbundet Rockneby marknad i Ryssby socken, som hölls i mitten av augusti. Även Bäckebo höstmarknad besöktes. I Ålem hölls "Kräkemöten" vid Kaggetorp och i Timmernabben. Varannana månader hölls dylika möten. Men den mest besökta marknaden var Mönsterås. Den var lika viktig att besöka som en julotta. Där såldes allting från kor och hästar till textilier och karameller. Alla som voro lediga skulle till Mönsterås Marknad. Där gjordes upp alla slags affärer, även beträffande hjonelag, Där möttes fästman och fästmö och där köptes ringar och ingicks förlovningar m. m. Många reste också till Borgholms marknad. Särskild äldre reste dit och köpte hästar, nötboskap och svin, som de fraktade hem med båt.

Andra samlingstillfällen för ungdomen voro Bråtkvällar, byke, yste, potatisrivning och körkalas. Bråtkvällar (Ljnbrytning) eller skäftekalas ägde rum på hösten och skedde i bastun. Flickorna skäfteade och pojkarna bråtede. Då förekom ingen dans, men fisk och gröt och annan mat samt kaffe. Vid bykning, som skedde på natten var det bara kaffe. Pojkarna öste grytan och flickorna skötte resten. Ingen dans förekom, men man spelade dragspel berättade historier och vänsrades. Vid yste, som skedde hos ensamstående yrkesfolk och ^{de} som hade det knappt, samlades bondgumorna med sina mjölk-kärl, hjälpte till med ystningen och bjöds sedan på kaffe. Större tillställning var det i prästgårdarna, när där var ystagille. På hösten efter potatizupptagningen samlades ungdomarna till rivning för att göra stärkelse. Det skedde i de olika hemmen i byn. Det var glam och lustigheter. Man rev potatisen på rivjärn över stora baljor eller bunkar. Efteråt blev det traktering med kaffe och kroppkakor. Ett sådant kalas varade till 12-tiden på natten. Körkalas ägde rum, när någon skulle bygga. Det var bänder, som hade skog och släppte till mer eller mindre timmer, som de fraktade fram. Kalaset ägde rum på viss dag och trakteringen var mat och brännvin. På våren var det ofta gökotta. Till denna samlade pojkarna ihop medlen och bjöd flickorna. Gökottan började på kvällen och höll på hela natten till gryningen. Man dansade och lekte samt drack kaffe. Även sprit kunde förekomma bland mannarna. På hösten ^{var det} förekom husförhören, som så gott som alla i byn bevistade. De tillgick här som på andra ställen med en myckenhet mat och dryck.

På våren samlades ungdomar i byn för att gå ut i skogen och bryta björkris, som skalades till vispar, vilket var mycket trevliga utflykter. Även anordnades utfärder på sjön. De olika föreningarna och organisationerna hade också sina fester med omväxlande program, som i allmänhet voro väl besökta. Sådana sammankomster som symöten ägde rum i hemmen, men övriga sammankomster skedde i skollokalerna eller de föreningslokaler, som då funnos. En och annan kringresande visade rörliga bilder, s.k. kinematografer, Inträde 25 öre, vilket var ett mycket gouterat nöje.

O^{ca} vardagskvällarna arbetade man vanligen eller läste tills man gick till sängs. Några särskilda fridagar utom friveckan fanns ej. Vid helger, födelsedagar och namnsdagar brukade ungdomen ha bjudningar för kamrater och vänner, varvid det alltid gick mycket stådat till. Några gemensamma fester och bjudningar för olika ålderskategorier förekom ej, men släktbjudningar var vanliga. De kunde hålla på rätt länge på kvällarna. Annars lade man sig vanligen vid 10/tiden på kvällen.

P_å sommaren for ungdomarna ofta upp till Timmernabben för att bada. Men pojkarna badade för sig och flickorna för sig. P_å den tiden hade man inga baddräkter. Det hände sig att man roade sig i hemmen med utklädsel och spelade teater. Det var också vanligt att man berättade spökhistorier på samkvämen. Många blev härav så rädda att de inte vågade gå hem ensamma.

De fortskaffningsmedel man använde vid besök på andra platser voro "apostlahästarna". Cyklar var inte vanliga. Den förste i socknen

som ägde cykel var handlanden Robert Johansson i Ålem samt en person från Tålebo. Cykeln hade ett väldigt stort framhjul och litet bakhjul. Oskar Nyman, sagesmannen, fick sin första cykel 1907. Alltså var det vanligt att ungdomen gick till fots. Stora sällskap samlades alltid vid stationen på söndagskvällarna för att se på "sista tåget". De förekom också utflykter per tåg till Kalmar, som järnvägen anordnade.

Möjligheterna till bildande fritidssysselsättning var så gott som obefintliga. Inga studiecirkelar funnos ännu, men väl ett lånebibliotek. Men bokbeståndet var magert och ~~läsningen~~ lånevägen föga anlita. Man kan inte säga att läslusten var synnerligen stor. Det var inte heller tid till sådant. Man hade annat att göra. Den tidning, som förekom i hemmen var ~~Oskarshamn~~ Oskarshamnstidningen. Spridda exemplar av Triumf, Aftonbladets halveckouplaga och Brokiga blad förekom.

Om parbildningen kan sägas att bönemansinstitutionen ännu florerade. Men ungdomen skaffade sig också själva en partner antingen inom byn eller utom. Ofta var första träffen på marknaden. Man höll styft på samhällsställningen ifråga om partner. Det var inte så bra om en hemmansägares dotter gifte sig med en arbetare och vice versa. Helst skulle man hålla sig inom sitt stånd. Något särskilt sätt att markera att man höll ihop förekom ej. Men man gjorde ju sällskap till kyrkan och marknaden och kvällarnas festligheter och följde varandra hem. Förlovningar på ~~nyårsdagen~~ nyårsdagen, vid jul och i friveckan voro vanliga. Man bytte ringar exempelvis på marknaden i Mönsterås och i hemmet blev det sedan förlovningskalas. Även andra små gåvor gav man varandra, såsom strumpor textilier m.m. Förlovningstiden varierade, beroende på omständigheterna. Den kunde

vara mycket kort såsom då fästmän råkade i omständigheter, vilket önte var så sällsynt. Men det ansågs alltid som en skandal och bröllopet kom snabbt. Men förlovningen kunde ibland dröja i årtal. För giftermålet sparade ~~"pigorna"~~ "pigorna" pengar till utstyrsel. De mera välsituerade hemmanägaredöttrarna fingo sådant från föräldrahemmet. Men särskilt bland arbetarna förekom listor för insamling till bröllopsgåva. En var kunde under alla förhållanden räkna med en viss hemgift större eller mindre. K^ustborna här i Ålemsbygden ansågs eller ansågo sig vara en smula mer "civiliserade" än folket i inlandet, där åtskilligt skunt kunde inträffa. Någa mö- och svensxor förekom inte, men gratulationer på andra lysningsdagen.

Vid denna tid före första världskriget hade ungdomen här rätt svårt att få arbete. I dustrin var ännu i sin linda och hemmanet hade svårt att föda barnkullarna. Ganska allmänt reste man därför till Amerika, som var framtidslandet. I allmänhet kan man säga att ungdomen i stort sett var hyggliga, fast undantag förekom med busliv och rackartyg. I drängstugorna var det ofta kortspel om pengar, varvid också brännvin förekom.

Ålem den 16.3 1964

Ernst Sandgren